

Holokauszt emlékhelyek és múzeumok az emberi jogok perspektívájából

Útmutató tanárok számára

Holokauszt emlékhelyek és múzeumok az emberi jogok perspektívájából

Útmutató tanárok számára

Szerző: Oana Nestian-Sandu

Köszönetnyilvánítás

A szerző köszönetet kíván mondani a TOLI alább felsorolt munkatársainak, partnereinek és mindazoknak a tanároknak, akik visszajelzésükkel, szerkesztési javaslataikkal segítették a kiadvány elkészültét:

Oana Bajka, a TOLI nemzetközi programjának igazgatóhelyettese

Tena Banjeglav, a TOLI nemzetközi programjának oktatási és fejlesztési igazgatóhelyettese

Michael Franke, oktató

Szőnyi Andrea, a Zachor Alapítvány a Társadalmi Emlékezetért civil oktatási szervezet igazgatója

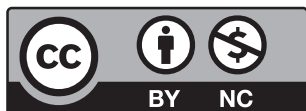
A 2025 áprilisában Dachauban rendezett nemzetközi szeminárium résztvevői: a 13 országból érkezett 30 TOLI-tanár és partner: Alexovics Ingrid (Magyarország), Petra Baranová (Szlovákia), Dušica Biševac (Szerbia), Eriona Biçoku (Albánia), Felicia Elena Boşcodeală (Románia), Genny Catalano (Olaszország), Nino Chikhladze (Grúzia), Roma Diktaraitė (Litvánia), Biljana Drobnjak (Szerbia), Matthaios Foufoudakis (Görögország), Liliana García García (Spanyolország), Aneliya Grozdanova (Bulgária), Alkida Hidri (Albánia), Claudia Loredana Horjea (Románia), Paula Ivanova (Bulgária), Valerija Jakupec-Zvonar (Horvátország), Željka Jovanovac (Horvátország), Rusudan Karkadze (Grúzia), Nives Kralj Kovacic (Horvátország), Brisejda Lala (Albánia), Katarzyna Łaziuk (Lengyelország), Amilia Makraki (Görögország), Maria Vincenza Matteucci (Olaszország), Rita Meskiene (Litvánia), Natia Natsvlishvili (Grúzia), Lucia Obrinová (Szlovákia), Carmen Alexandra Stadoleanu (Románia), Marija Stojanovic (Szerbia), Ingrida Vilkienė (Litvánia), Marta Wasielewska (Lengyelország).

Kiadja a TOLI – The Olga Lengyel Institute for Holocaust Studies and Human Rights, 2025

58 E 79 Street, New York, New York, 10075, www.tolinstitute.org

Magyar nyelvű fordítás: Zachor Alapítvány a Társadalmi Emlékezetért, 2026

A **TOLI – The Olga Lengyel Institute for Holocaust Studies and Human Rights** munkája nyomán a tanárok megismerik a holokauszt történetét és az emberi jogokkal és állampolgári felelősséggel való kapcsolatát napjainkban. A TOLI, melynek létrejöttét Olga Lengyel holokauszt-túlélő inspirálta, tevékenysége során szakmai továbbképző programokat szervez az Egyesült Államokban, Európában és Latin-Amerikában, hogy elősegítse olyan pedagógusok közösségének kialakulását, akik tanításuk során az empátia fejlesztésével, a történelmi hűség fontosságával és az emberi méltóság tiszteletben tartásával foglalkoznak. A szemináriumok, ösztöndíjak és nemzetközi szakmai kapcsolatok támogatják a tanárokat abban, hogy felhívják diákjaik figyelmét a múlt és a jelen kapcsolatára és arra, hogy lehetőségük van cselekedni igazságosabb és befogadóbb társadalom építése érdekében.

Ez az anyag a CC BY-NC licenc alapján kerül közzétételre, és a szerző, valamint a TOLI megfelelő megjelölésével felhasználható, megosztható vagy átdolgozható, amennyiben a felhasználás nem kereskedelmi célú. Az anyag szabadon beépíthető oktatási vagy nonprofit tevékenységekbe, de nem értékesíthető és semmilyen profitszerzésre nem használható.

ISBN: 978-1-972926-08-6

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
Miért közelítsünk emlékhelyekhez és múzeumokhoz emberi jogi perspektívából?	7
Történelmi helyszínek, emlékhelyek és múzeumok látogatásának előkészítése és megszervezése emberi jogi szemléletben	9
A látogatás előtt	10
Kommunikáció a szülőkkkel és gondviselőkkkel	10
A látogatás alapos előkészítés	10
Viselkedés és gyakorlati szempontok	11
Érzelmi felkészülés és támogatás	12
Felkészülés tanárként	13
A látogatás során	14
Tér biztosítása a választáshoz és a reflexióhoz	14
Konstruktív módon kezelje az érzelmi reakciókat és a helytelen viselkedést	14
Az emberi méltóság tiszteletben tartása a múlt feltárása során	14
A látogatás után	16
Kezdeti reflexió a helyszínen	16
Az érzelmek elismerése	16
További reflexió az órán	16
A felelősségérzet fejlesztése	17
Javasolt tevékenységek emlékhelyek és múzeumok látogatásához	18
A. A történelmi tények emberi jogi keretbe ágyazása	18
Kézikönyv: Emberi jogi megfigyelési útmutató helyszíni/múzeumi látogatásokhoz	20
B. Kapcsolódás a történelemhez személyes történetek révén	21
Kézikönyv: Személyes történet megfigyelési kézikönyv	23
C. Az emberi viselkedés feltárása a holokauszt idején	25
Kézikönyv: Az emberi viselkedés vizsgálata a holokauszt idején	27
D. Tematikus útmutatók a megértéshez	28
Kézikönyv: Tematikus útvonalak Megfigyelés	30
További források	31
Szótár	32

Bevezetés

Ez a segédanyag a TOLI elkötelezett európai pedagógusai által megfogalmazott igényre válaszol. Ezek a pedagógusok gyakran szerveznek látogatásokat diákjaikkal holokauszt-emlékhelyekre és múzeumokba, és gyakorlati, átgondolt segédeszközöket keresnek ezeknek a látogatásoknak a lebonyolítására. A hagyományos módszerek túllépésére törekvő tanárok útmutatást kértek arra vonatkozóan, hogyan lehetne a TOLI interdiszciplináris módszertanát alkalmazni az ilyen látogatások során. Ez a megközelítés a holokausztoktatást, az emberi jogi oktatást és az interkulturális oktatást ötvözi, a kritikai gondolkodás, az empátia és az aktív állampolgári részvétel fejlesztése érdekében.

Ma már több mint 15 európai országban több mint 2000 pedagógus tartozik a TOLI országos szemináriumainak végzettjei közé. Ezek a programok helyi partnerszervezetekkel szoros együttműködésben valósulnak meg. A képzést követően a pedagógusok további szakmai programokon vehetnek részt a TOLI Impact Grant Program által, nemzetközi szemináriumok keretében, valamint az egyes országokban vagy regionálisan aktív szakmai közösségeken keresztül. Mindez hosszú távú hatást eredményez az osztálytermekben és a szakmai közösségekben.

Ez a kiadvány a *„Tanulj a múltból, cselekedj a jövőért! – A holokausztról és az emberi jogokról való oktatás és az interkulturális oktatás interdiszciplináris megközelítése”*¹ című kézikönyv kiegészítéseként készült, amely óraterveket és pedagógiai módszereket kínál az osztálytermi munkához. Míg a kézikönyv elsősorban az elméleti és pedagógiai alapokat rögzíti, a jelen útmutató kifejezetten az emlékhely- és múzeumlátogatások oktatási lehetőségeire összpontosít: gyakorlati ajánlásokat nyújt arra, hogyan lehet ezeket a látogatásokat előkészíteni, megvalósítani és feldolgozni úgy, hogy azok a diákok számára elmélyült, tiszteletteljes és maradandó tanulási élményt jelentsenek.

A holokauszthoz kapcsolódó emlékhelyek és múzeumok meglátogatása kiemelt szerepet játszik a történelmi ismeretek elmélyítésében, az emlékezet megőrzésében, valamint az állampolgári és morális kérdésekre való reflektálás elősegítésében. A még velünk élő túlélők számának folyamatosan csökkenésével, ezek a helyszínek egyre nagyobb jelentőséget kapnak. A történelem tanúi ezek a helyszínek, amelyek akkor is továbbviszik az emlékeket, amikor a személyes tanúságtétel már nem lehetséges.

Legyen szó nagy holokausztmúzeumokról vagy kisebb helyi emlékhelyekről, az ilyen látogatások hatása nagymértékben attól függ, milyen tudatosan tervezzük meg és milyen pedagógiai keretbe helyezzük azokat. Ezért alapvető fontosságú, hogy világosan megfogalmazzuk a látogatás célját, valamint az elérni kívánt tanulási eredményeket.

Ez az útmutató abban kívánja támogatni a pedagógusokat, hogy az emberi jogi oktatás alapelveire épülő, tartalmas tanulási folyamatokat hozzanak létre. Olyanokat, amelyek segítik a diákokat abban, hogy kapcsolatot találjanak a múltbeli igazságtalanságok és a jelenkori felelősségek között, valamint, hogy átgondolják, milyen szerepük van az emberi méltóság megőrzésében.

Azok a pedagógusok, akik elviszik diákjaikat holokauszthoz kapcsolódó helyszínekre – nagy emlékmúzeumokba, vagy egykori lágerekbe, gettókba, botlatókövekhez, vagy kisebb, például a deportálásról megemlékező helyekre – az útmutatóban megismert alapelvekre támaszkodhatnak, hogy a látogatás elgondolkodtató, tiszteletteljes és pedagógiai szempontból eredményes legyen.

Az útmutató két egymást kiegészítő részből áll. Az első rész általános útmutatást nyújt a pedagógusok számára ahhoz, hogyan készítsék elő, valósítsák meg és dolgozzák fel a holokauszthoz kapcsolódó emlékhelyekre és

1 A kiadvány 12 nyelven érhető el: <https://www.toli.us/european-seminar-handbooks/>

múzeumokba szervezett látogatásokat. A fejezet a látogatás természetes szakaszait követi – a látogatás előtt, alatt és után –, és olyan szempontokat kínál, amelyek segítik a logisztikai és érzelmi felkészítést, a helyszínen történő aktív és elmélyült részvételt, valamint a látogatás utólagos feldolgozását, a reflexiót.

A második rész egy sor konkrét feladatot tartalmaz, amelyeket a tanárok beépíthetnek a látogatásokba. Az egyes feladatok leírása után a pedagógusok kész, azonnal használható feladatlapokat találnak. Ezek a feladatok segítik a diákok megfigyelését, reflexióját és a kialakuló beszélgetéseket. A feladatlapok felhasználhatók eredeti formájukban, de a tanulók életkorához, a helyi kontextushoz és az adott csoport igényeihez is igazíthatók. A feladatok és feladatlapok gyakorlati segítséget nyújtanak az oktatók számára ahhoz, hogy a szervezett látogatás átgondolt, hatékony, az emberi jogokon és az emberi méltóságon alapuló legyen.

Az útmutató végén található glosszárium olyan kulcsszavak meghatározásait tartalmazza, mint történelmi helyszínek, emlékhelyek, emberi jogi oktatás, a demokratikus kultúrához szükséges kompetenciák és holokauszttorzítás.

Miért közelítsünk emlékhelyekhez és múzeumokhoz emberi jogi perspektívából?

A holokauszthoz kapcsolódó történelmi helyszínek, emlékhelyek és múzeumok felkeresése nem csupán a történelmi ismeretek bővítéséről szól. Olyan meghatározó tanulási folyamat is lehet, amely az emberi jogok és az emberi méltóság egyetemes értékein alapul. Ezek a helyszínek az emberi történelem egyik legsötétebb fejezetének emlékét őrzik. Ugyanakkor lehetőséget teremtenek arra is, hogy a múlt megismerése egyben rámutasson, milyen felelősségünk van a jelen és a jövő alakításában.

A holokauszt felfoghatatlan emberi szenvedést okozó tragédia, mely több millió ember alapvető jogainak és méltóságának szisztematikus megtagadása eredményeképpen következett be: elsősorban a zsidókat célozta, akiket teljes megsemmisítésre ítélték, de az üldözöttek közé tartoztak a romák és szintók, a fogyatékkal élő emberek, az LMBTQ+ és a Jehova Tanúi közösség tagjai, a politikai ellenfelek, valamint az úgynevezett „aszociálisnak” bélyegzett személyek is. Vagyis mindazok, akik nem feleltek meg a náci rezsim társadalomról alkotott elképzeléseinek.

Ha ezeket a helyszíneket az emberi jogok perspektívájából közelítjük meg, a történelem távoli múlt helyett a jelen szerves részévé válik és a látogatót cselekvésre készíti. Összekapcsolja a múltbeli igazságtalanságokat a jelen problémáival, és arra ösztönöz bennünket, hogy kritikusan vizsgáljuk meg azokat a körülményeket, amelyek lehetővé tették e bűncselekmények elkövetését, valamint arról, és gondolkodjunk arról, hogyan előzhetők meg hasonló folyamatok a jövőben.

Jó lenne azt gondolni, hogy a holokauszt az antiszemitizmus utolsó fejezete volt, de a valóságban az antiszemitizmus holokausztot követező évtizedekben is fennmaradt, és ma is aggasztó mértékben van jelen. Az évek során az antiszemitizmus változott, alkalmazkodott az új körülményekhez, új és új formákban jelent meg, és továbbra is, ma is fenyegeti a zsidó közösségeket. Csakúgy, mint a romaellenes rasszizmus, amely a nácik és kollaboránsaik ideológiájának és politikájának szerves része volt. Ez is jelen van ma is, Európa-szerte, és többnyire kevés figyelmet kap, jelentőségét alábecsülik.

A holokauszt-émlékhelyek és múzeumok segítenek, hogy felismerjük ezeket a veszélyes folytonosságokat, és megértsük, hogy az egykor a holokausztot tápláló sztereotípiák, összeesküvés-elméletek és dehumanizáló nyelv nem tűnt el. A múlt emlékezete nem elég, ha nem készítet cselekvésre: ahhoz, hogy fellépjünk az antiszemitizmus, a romaellenes rasszizmus és mindenféle diszkrimináció és igazságtalanság ellen, amelyek ma is veszélyeztetik az emberi méltóságot társadalmainkban.

Amikor a holokauszt emlékhelyeit és múzeumait az emberi méltóság perspektívájából közelítjük meg, ezek a helyszínek különleges lehetőséget teremtenek arra, hogy kapcsolatba kerüljünk a múlt emberi dimenziójával. Az emlékhelyek gyakran nemcsak a bűncselekmények fizikai nyomait őrzik, hanem személyes történeteket és egykor élt emberek életének töredékeit is: neveket, fényképeket, kézzel írt leveleket, hátrahagyott tárgyakat. Ez a megközelítés arra ösztönzi a diákokat, hogy az áldozatokra ne névtelen számokként tekintsenek, hanem lássák meg az embert, akinek családja, munkája, álmai voltak, mindennapi örömei és nehézségei. Ezek a személyes történetekkel való találkozások arra emlékeztetnek, hogy a holokauszt nem pusztán történelmi esemény volt, hanem megszámlálhatatlan ember és közösség életében okozott helyrehozhatatlan törést.

Így a látogatás nem csupán a bűncselekmények méretének és következményeinek felidézéséről szól, hanem arról is, hogy tiszteljük azokat az embereket, akik életüket veszítették a holokausz során vagy akiknek életére a holokausz hatással volt. Arról is szólnak ezek a látogatások, hogy tisztelettel adózunk minden egyes ember méltósága előtt.

Ugyanakkor az emlékhelyeken nemcsak a múltról, hanem a jelenről és a jövőről is tanulhatunk. Megmutatják, hogy egy társadalom hogyan emlékezik, milyen képet kíván közvetíteni önmagáról, és milyen értékeket tart fontosnak megőrizni és továbbadni a következő generációknak.

Ezen túlmenően, ha a holokausz múzeumokhoz és emlékhelyekhez az emberi méltóság perspektívájából közelítünk, lehetővé válik, hogy morális bátorságról, ellenállásról és szolidaritásról tanuljunk ezeken a helyeken.

A Világ Igazainak történetei – azoké az embereké, akik kiálltak mások jogaiért és méltóságáért, gyakran saját biztonságukat és életüket is kockára téve – felbecsülhetetlen értékű tanulságokat hordoznak pedagógusok és diákok számára egyaránt. Ezek a történetek olyan példaképeket állítanak eléünk, akik az empátia, az állampolgári felelősségvállalás és az igazságtalansággal szembeni cselekvő kiállás értékeit testesítik meg.

Ma, amikor az emberi jogok a világ számos pontján még mindig sérülékenyek, és amikor a gyűlöletbeszéd, az intolerancia és az összeesküvés-elméletek könnyen terjednek, a holokausz emlékhelyek és múzeumok szerepe az oktatásban aktuálisabb és fontosabb, mint valaha. Ha ezekre a helyszínekre az emberi jogok perspektívájából tekintünk, megértjük, hogy nem csupán arról gondolkodhatunk itt, hogy mi történt a múltban, hanem azon is, milyennek szeretnénk látni társadalmainkat ma és a jövőben.

Ezek a látogatások tudatosítják bennünk, hogy az emberi méltóság védelme nem csupán néhány ember, hanem mindannyiunk közös felelőssége. A helyek arra készítetnek, hogy fellépjünk az igazságtalanság ellen, értékeljük a sokszínűséget, tiszteletben tartjuk az emberi jogokat, fejlesszük empátiánkat, valamint erősítsük a demokratikus kultúrához szükséges kompetenciáinkat. Ezek a készségek és attitűdök nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy olyan, demokratikus és befogadó társadalmakat építsünk, amelyekben minden ember méltóságban élhet.

A holokausz emlékhelyek és múzeumoknak az emberi jogok perspektívájából történő felfedezése abban is segíti a diákokat, hogy ne csak a megismert történelmet tudják kritikusan elemezni, hanem azt is, ahogyan erre a történelemre emlékezünk és ahogyan értelmezzük azt. Előfordulhat, hogy maguk az emlékhelyek torzított vagy szelektív narratívákat mutatnak be. Olyanokat, amelyeket nemzeti emlékezetpolitikai szempontok határoznak meg, és amelyek minimalizálhatják a helyi kollaboráció szerepét, túlzott mértékben helyezhetnek hangsúlyt a nemzet áldozati szerepére, vagy figyelmen kívül hagyhatnak bizonyos áldozati csoportokat.

Az emberi jogi keret arra ösztönzi a diákokat, hogy kérdéseket tegyenek fel ezekkel a narratívákkal kapcsolatban, hogy felismerjék, mi az, ami kimarad a bemutatásból és hogy megvizsgálják, hogyan alakíthatják politikai és társadalmi erő a történelmi emlékezetet. Az emberi méltóság, az igazságosság és az elszámoltathatóság egyetemes elveire építve a tanulók felkészültebbé válnak az államilag támogatott történelemtorzítás és a holokausztorzítás más formáinak felismerésére. Ez a megközelítés a látogatásokat kiemeli a passzív tanulási folyamatból: megerősíti a diákokat abban, hogy kritikus szemmel viszonyuljanak az emlékezetkultúrához, és hogy megértsék, az ahogyan a holokauszra emlékezünk közvetlen hatással van arra is, miként reagálunk napjaink igazságtalanságaira.

Ha az emberi jogok perspektívájából közelítjük a holokausz emlékhelyeket és múzeumokat, minden szereplő méltóságát tiszteletben tudjuk tartani: nemcsak az áldozatokét, akiknek az életére emlékezünk, hanem a látogatókét is. Ez a szemlélet elősegíti, hogy tisztelettel forduljunk a múlt felé, miközben reflektív és befogadó tanulási környezetet teremtünk, és felismerjük, hogy érzelmileg megterhelő lehet szembesülni ilyen traumatikus történelmi eseményekkel, és hogy a látogatóknak – különösen a diákoknak – támogatásra van szükségük a tapasztaltak feldolgozásához. A látogatás és feldolgozás során pedig figyelni kell érzelmi és pszichés jóllétükre.

Ha a látogatást az emberi méltóság figyelembevételével szervezzük, akkor a tanulási folyamat nem a sokkolásra épül és traumatizál, hanem az empátiára, a kritikai gondolkodásra és az emberi jogok iránti elkötelezettség erősítésére. Ez a megközelítés arra ösztönöz, hogy közös felelősségként tekintsünk minden ember jogainak és méltóságának védelmére és megőrzésére.

Történelmi helyszínek, emlékhelyek és múzeumok látogatásának előkészítése és megszervezése emberi jogi szemléletben

A holokauszt emlékhelyeire tett látogatás nem állhat magában és nem is pusztán egy emléknep köré korlátozódó szimbolikus gesztus. Sokkal inkább tekintendő egy az emberi jogok tiszteletére és az emberi méltóság megerősítésére épülő hosszabb oktatási folyamat részének. Ezek a látogatások csak akkor kínálnak valóban jelentős tanulási lehetőséget, ha alaposan beépülnek egy átfogó pedagógiai keretbe, amelynek része az átgondolt előkészítés, a történelmi és társadalmi kontextus megismerése, valamint az irányított reflexió.

Kiemelendő magának az emlékhelyen vagy múzeumban való jelenlétnek a fontossága is. A látogatás lényege, hogy a résztvevők kapcsolatba kerüljenek az adott hellyel, annak történetével és jelentőségével. Ha a cél pusztán információátadás lenne, azt az osztályteremben is meg lehetne valósítani. Az emlékhelyen vagy múzeumban tett látogatás valódi hozzáadott értéke abban rejlik, hogy a diákok közvetlen kapcsolatba kerülhetnek magával az autentikus helyszínnel. Ez lehetőséget teremt arra, hogy elgondolkodjanak azon, miért jött létre ez a hely, mit képvisel, és hogyan emlékeznek a társadalmak a múltra, illetve milyen módon mutatják be azt. Ha segítjük a diákokat abban, hogy megértsék a hely jelentését és szerepét, akkor mélyebben tudnak kapcsolódni az emlékezet kérdéseire, valamint az emberi méltóság témájához.

Ezeknek a látogatásoknak az emberi jogok perspektívájából való megszervezése megköveteli az oktatóktól, hogy olyan világos oktatási célokat fogalmazzanak meg, amelyek túlmutatnak a történelmi tények pusztá átadásán. A cél az, hogy a diákok érzelmi és erkölcsi kapcsolatot alakítsanak ki a történetekkel, valamint megértsék a dehumanizáció, az antiszemitizmus, a rasszizmus és a közöny hosszú távú következményeit. A gondosan megtervezett látogatások lehetőséget teremtenek arra, hogy a tanulók az emlékezet, az igazságosság és a felelősség kérdéseiben gondolkodjanak el – nemcsak a történelem összefüggésében, hanem saját életükre és mai közösségeikre vonatkoztatva is.

A holokauszt-emlékhelyek látogatásának előkészítését nem szabad elsietni. Ideális esetben a felkészülés több héten vagy akár hónapokon át tartó folyamat, amely elegendő időt biztosít a holokauszt és az emberi jogok történelmi, érzelmi és etikai vonatkozásainak feltárására. Ez a hosszabb távú megközelítés segít abban, hogy a látogatás ne elszigetelt esemény legyen, hanem egy átfogó tanulási folyamat része, amelynek hatása a helyszínről való hazatérés után is megmarad a diákokban. A program tervezése során különösen fontos figyelembe venni a tanulók életkorát és érzelmi érettségét. Az emlékhelylátogatások rendkívül erőteljes élményt jelenthetnek, ezért elengedhetetlen, hogy azok megfeleljenek a résztvevők életkori sajátosságainak, és megfelelő pedagógiai keretben valósuljanak meg. Így biztosítható, hogy a diákok felkészülten, értő módon és tiszteletteljesen tudjanak kapcsolódni a látogatás során megismert tartalmakhoz.

A holokauszthoz kapcsolódó helyszínre történő látogatás hosszú előkészítése lehetővé teszi a kölcsönös tiszteleten és bizalmon alapuló kapcsolat kiépítését vagy megerősítését a tanár és a diákok között. Ez a kapcsolat különösen fontos támaszt jelenthet a látogatás során, akár amikor a diákok érzelmi támogatásra szorulnak, akár amikor nem megfelelő vagy zavaró magatartást tanúsítanak.

Jelen útmutató elsősorban középiskolás diákokkal való munkához készült, és fontos, hogy a tanárok a tanulók igényeire, a kontextushoz és fejlődési szakaszukhoz igazítsák.

A látogatás előtt

Ha a látogatások reflektív, tiszteletteljes és a kérdésfeltevésre építő keretben valósulnak meg, hogy a diákok mélyebben tudnak kapcsolódni a történelem emberi dimenziójához, jobban felismerik az erkölcsi döntések összetettségét, valamint tartósan elköteleződnek az emberi jogok és az emberi méltóság tisztelete mellett.

Az alábbiakban olyan kulcsfontosságú szempontokat sorolunk fel, amelyeket érdemes figyelembe venni a látogatás során. Konkrét módszerekre és gyakorlati ötletekre a *Javasolt tevékenységek emlékhely- és múzeumlátogatásokhoz* című fejezetben található részletes ajánlások.

Kommunikáció a szülőkkel és gondviselőkkel

A látogatás előtt fontos tájékoztatni a szülőket a program céljairól és tartalmáról. A szülőknek tudniuk kell, hogy a látottak és hallottak érzelmileg megérinthetik a diákokat. A pedagógusok biztathatják a szülőket arra, hogy a látogatást követően legyenek jelen gyermekeik számára: ne ítélkezzenek, csak hallgassák meg őket, tegyenek fel kérdéseket nekik, és segítsék őket a tapasztaltak feldolgozásában. Különösen hasznos lehet egy rövid tájékoztató levél küldése vagy szülői értekezlet szervezése, amely ismerteti a látogatás célját, a helyszín jellegét, valamint azt, hogy a szülők milyen módon támogathatják az érzelmi feldolgozást otthon. Ez a lépés a diákok támogatása mellett a közösség bevonása által erősíti a tanulási folyamatot is.

A látogatás alapos előkészítés

A diákoknak részletes információt kell kapniuk a felkeresendő helyszínről: annak történetéről, arról, hogy mit fognak ott látni, hogy mi az, ami már nem látható vagy eltűnt, hogy milyen érzelmi hatások érhetik őket, valamint arról, hogyan viselkedjenek a látogatás során. Minél alaposabban felkészülnek a látogatásra, annál erősebb és kevésbé megterhelő lesz az élmény. A pedagógusok különböző történelmi források segítségével ismertethetik meg a diákokkal az adott emlékhely vagy múzeum kontextusát, hogy a diákok megértsék a hely jelentőségét. Ilyen források lehetnek visszaemlékezések, térképek, fényképek és levéltári dokumentumok. Ha például az emlékhelyen nevek vagy konkrét személyekre utaló emlékjelek szerepelnek, jó, ha a tanulók már előzetesen megismerkednek ezekkel az emberekkel és történeteikkel. Ez az előzetes tudás lehetővé teszi, hogy a helyszínen felismerjék és értelmezní tudják ezeket az utalásokat. Egyes kulcsfogalmak, pl. emberi jogok, emberi méltóság, antiszemitizmus, csoportok elleni diszkrimináció előzetes ismertetése szélesebb társadalmi és etikai perspektívába helyezi a látogatást.

A „*Tanulj a múltból, cselekedj a jövőért! – A holokausztról és az emberi jogokról való oktatás és az interkulturális oktatás interdiszciplináris megközelítése*” című kézikönyv tizennyolc olyan, a diákokkal feldolgozható oktatási tevékenységet tartalmaz, amelyek hozzájárulhatnak a holokauszt-emlékhelyek vagy múzeumok látogatását megelőző tanulási folyamathoz és segítik őket az empátia és a kritikai reflexió fejlesztésében².

A látogatás előtt fontos teret adni a diákoknak arra, hogy olyan kulcsfontosságú kérdéseken gondolkodhassanak el, amelyek intellektuálisan és érzelmileg is felkészítik őket. Az olyan kérdések, mint például: „*Mit az, amit már tudok a holokausztról és az emberi jogokról?*”, „*Miért látogatjuk meg ezt a helyet?*”, „*Milyen kérdéseim vannak azokkal az emberekkel kapcsolatban, akik átélték ezeket az eseményeket?*” vagy „*Mit jelent egy hely tiszteletteljes látogatása?*”

² A kézikönyv 12 nyelven érhető el: <https://www.toli.us/european-seminar-handbooks/>

segítik a tanulókat abban, hogy előzetes tudásukat, kíváncsiságukat és személyes értékrendjüket összekapcsolják a látogatás céljaival. Fontos, hogy mindenki véleménye megjelenhessen, ezért érdemes lehetővé tenni, hogy a diákoknak feltehessék kérdéseiket, vagy megoszthassák gondolataikat – akár mindenki előtt, akár névtelenül. Ennek egyik egyszerű módja lehet egy „kérdéshal” vagy „kérdésdoboz” létrehozása. A pedagógus ezután kijelölhet egy alkalmat, amikor ezeket a kérdéseket közösen megbeszélik és feldolgozzák.

A látogatásra való felkészítése során a történelmi források használata alapvető fontosságú a kontextus megteremtésében és elmélyítheti a megértést. Túlélők visszaemlékezései, fényképek, térképek, dokumentumok vagy naplórészletek felhasználása lehetővé teszi a diákok számára, hogy valós élményekkel és eseményekkel kapcsolják össze a helyszínt. Ezek a források segíthetnek abban, hogy a diákok elképzeljék, mi történt az adott helyen, megértsék a tágabb történelmi folyamatokat, és empátiát alakítsanak ki azok iránt, akiket az események érintettek. A források közös feldolgozása a látogatás előtt arra is ösztönzi a tanulókat, hogy átgondolt kérdéseket fogalmazzanak meg, aktívabban kapcsolódjanak a helyszíni programhoz, és a látogatást követően mélyebb reflexiókat alakítsanak ki. A források kiválasztásakor fontos figyelembe venni, hogy azok megfelelnek-e a diákok életkori sajátosságainak, érzelmi felkészültségének, valamint, hogy megfelelően támogatják-e a látogatás tervezett tanulási eredményeit.

Emellett egyes emlékhelyek és múzeumok virtuális bejárési lehetőséget is kínálnak. Ez is jó előkészítés lehet, mert a diákok előre megismerkedhetnek a helyszín elrendezésével és tartalmával. Megkérhetjük a diákokat, hogy járják végig a virtuális túrát, és fogalmazzanak meg három olyan kérdést, amelyet aztán a tényleges látogatás során újra elővehetnek. Ez nemcsak a kíváncsiságra épít, hanem hozzájárul ahhoz is, hogy a helyszínen felkészülten érkezzenek, készen arra, hogy érdemben, aktívan vegyenek részt a helyszíni látogatáson.

A diákok általában motiváltabbak és elkötelezettebbek, ha a látogatás önkéntes. Ha azonban egy teljes osztály számára kötelező a részvétel, előfordulhat, hogy egyes tanulók kezdetben kevésbé érdeklődnek vagy kapcsolódnak a témához. A motiváció növelésének egyik hatékony módja, ha a diákoknak lehetőséget adunk arra, hogy szerepet vállaljanak saját felkészülésük alakításában. Például választhatnak egy számukra érdekes kutatási témát, vagy konkrét feladatot kaphatnak a látogatás idejére. Az ilyen jellegű bevonás elmélyíti a tanulást.

Az aktív részvételt erősíti, ha feladatlapokat vagy reflexiós kérdéseket készítünk, amelyeket a diákok a látogatás során tölthetnek ki. Ezek lehetnek megfigyelési feladatok vagy személyes reflexiók, esetleg irányított kérdések az ott megismert személyek történeteivel és tapasztalataival kapcsolatban. Néhány példa ilyen feladatokra az következő fejezetekben, valamint a mellékletekben található. A pedagógiai tervezés során fontos figyelembe venni a felkeresett helyszín sajátosságait is. Az emlékhelyek és múzeumok hangulatukban, tartalmukban és érzelmi hatásukban jelentősen különbözhetnek egymástól, ezért a diákok bevonása és reflexióinak támogatása eltérő megközelítéseket igényelhet. Fontos, hogy a pedagógusok módszereiket a helyszín jellegéhez és saját diákcsoportjuk szükségleteihez igazítsák, amihez felhasználhatják a mellékletekben található mintafeladatokat és javaslatokat. Így a látogatás az adott csoport számára megfelelő, tiszteletteljes és valóban jelentőségteljes tanulási élménnyé válhat.

Viselkedés és gyakorlati szempontok

A diákok látogatásra való felkészítésekor a tanároknak javasoljuk, hogy ne egyszerűen szabályok felsorolásával kezdjék, hanem egy kötetlen beszélgetéssel, melynek során a diákok elgondolkodhatnak azon, mit jelent a tiszteletteljes viselkedés. Ez a beszélgetés kitérhet olyan gyakorlati szempontokra, mint például hogyan öltözködjünk az időjárásnak és a helyszínnek megfelelően, hogyan tanúsítsunk csendes és elmélkedő magatartást, valamint hogyan viszonyuljunk a fényképezéshez és hasonló tevékenységekhez. Emlékeztessük a diákokat arra, hogy másokat ne fényképezenek engedély nélkül, és legyenek tisztában azzal, hogy egyes területeken egyáltalán nem helyénvaló fényképezni. A tanárok arra is ösztönözhetik a diákokat, hogy gondolkodjanak el a fényképezés célján és jellegén különböző kontextusokban –összehasonlítva például a partikon vagy turisztikai látványosságoknál készített szelfiket a történelmi atrocitások helyszínein készült fényképekkel. Azzal, hogy beszélgetést indítunk a fényképeken való testbeszédről és a tiszteletteljes jelenlétről, vagy azok közösségi médiában való felhasználásáról, segíthetünk a diákoknak abban, hogy tudatosítsák, milyen értékeket közvetítenek cselekedeteik, különösen ünnepélyes környezetben. A reflektálás elmélyítése érdekében a tanárok megkérhetik a diákokat, hogy vitassák meg vagy elemezzék egy emlékhelyről készült kép közösségi médiában való közzétételének lehetséges hatásait:

- Milyen üzenetet közvetíthet egy ilyen kép másoknak?
- Miként változhat egy kép jelentése attól függően, hogy milyen felirattal látják el, milyen pózban készült, illetve milyen környezetben vagy összefüggésben osztják meg?
- Lehet-e egy emlékhelyen készült fénykép egyszerre személyes és tiszteletteljes?

Ez a fajta tevékenység segít a diákoknak felismerni, hogy a fényképek nem semlegesek – hatással bírnak a közgondolkodásra és tükrözik a személyes értékeket –, és arra ösztönzi őket, hogy kritikus szemmel vizsgálják meg, hogyan kapcsolódik össze az emlékezés és a digitális kultúra.

Ugyanakkor fontos arra ösztönözni a diákokat, hogy valóban *kapcsolódjanak* a helyhez – legyenek kíváncsiak, figyeljenek alaposan, és próbáljanak mindent megérteni. Előfordulhat, hogy a diákok túlságosan arra koncentrálnak, hogyan kell viselkedniük, és aggódnak amiatt, hogy betartják-e a „tiszteletteljes” viselkedés elvárt normáit. Ehelyett ösztönözzük őket arra, hogy kíváncsisággal és nyitottsággal közelítsék meg a látogatást: figyelmesen nézzék meg a helyszínt, gondolkodjanak el azon, mi történt ott, és mi a jelentősége ma. A tisztelet nem csupán a csendről szól – hanem őszinte elkötelezettségről, figyelemről és empátiáról.

A gyakorlati felkészültség ugyanolyan fontos. A diákokat tájékoztatni kell arról, hogy sok időt töltenek majd a szabadban, és az évszaktól függően készüljenek naptejjel, sapkával vagy esőkabáttal, valamint vízzel a megfelelő folyadékpótlás érdekében. Célszerű enniük előtte, és szükség esetén hozzanak magukkal harapnivalót is, mivel a látogatások hosszúak és érzelmileg megterhelőek lehetnek. Ha ezeket az alapvető igényeket előre kielégítik, az segít minimalizálni a figyelemelterelést és a kényelmetlenséget, lehetővé téve a diákok számára, hogy figyelmüket a tanulási élményre összpontosítsák.

A diákok elgondolkodhatnak azon is, milyen ellentét feszül sok emlékhely mai, nyugodt megjelenése és a helyszínek traumatikus múltja között. A tanárok előre elmagyarázhatják, hogy ez a disszonancia gyakori, és nem csökkenti az ott történt események súlyát. Valójában ez fontos kiindulópont lehet az arra való reflektáláshoz, hogy az erőszak és az embertelenné válás gyakran hogyan történik hétköznapi, sőt békésnek tűnő helyszíneken.

A viselkedési szabályok és a gyakorlati tudnivalók emberi méltóságra épülő megközelítése – amely hangsúlyozza az áldozatok, a helyszín és egymás tiszteletét – segíti a diákokat annak felismerésében, hogy magatartásuknak jelentősége van, miközben erősíti az emberi jogi nevelés alapértékeit: a tiszteletet, az empátiát és a felelősségérzetet.

Érzelmi felkészülés és támogatás

A látogatás érzelmi hatásainak megbeszélése a felkészülés másik fontos lépése. A diákokban tudatosítani kell, hogy a látogatást érzelmileg megterhelőnek, magukat szomorúnak vagy zavartnak érezhetik, és hogy az is érvényes reakció, ha nem éreznek azonnal semmit.

A tanárok segíthetnek a diákoknak megbirkózni az érzelmeikkel. Fontos, hogy ne féljenek ezektől, és konstruktív módszereket találjanak a feldolgozásra és a reflexióra. Nagy segítséget jelenthetnek az olyan stabilizáló technikák, mint a mélylégzés, illetve a rövid szünetek, amikor a diákok kimehetnek a szabadba, és tudatosan a testükre, valamint a jelen pillanatra irányíthatják a figyelmüket.

Fontos továbbá, hogy a tanárok beszélgetést kezdeményezzenek a diákok elvárásairól és aggodalmairól. Megkérdezhetik, vannak-e olyan helyek, amelyeket a diákok inkább nem látnának szívesen, és miért, és tegyék egyértelművé, hogy a lemondás elfogadható. Ez segít normalizálni a sebezhetőséget, és felhatalmazza a diákokat, hogy hangot adjak igényeiknek anélkül, hogy bármiféle megbélyegzés érné őket. megbélyegzés nélkül hangot adjanak igényeiknek.

Az érzelmi biztonság és a társas kapcsolatok további támogatása érdekében a tanárok párokba vagy kis csoportokba szervezhetik a diákokat, és kettős szerepet oszthatnak rájuk: érzelmi támogató partnerek és együttműködő tanulók. Jó, ha ezek a társas csapatok a látogatás során figyelnek egymásra, és együtt dolgoznak konkrét reflexiós feladatokon vagy megfigyelésen alapuló tevékenységeken. Ez a stratégia nemcsak az empátiát és a kölcsönös törődést erősíti, hanem a diákok azon képességét is, hogy a látogatást értelmesen és tisztelettel dolgozzák fel.

Felkészülés tanárként

Ideális lenne, ha a tanárok előzetesen meg tudnák látogatni a helyszínt – akár személyesen, akár virtuális túrákon keresztül –, hogy tudatosítsák, mit fognak átélni a diákjaik, jobban megértsék, mit kell a diákoknak a látogatás előtt megtanulniuk a kontextus tekintetében, és feldolgozzák saját érzelmi reakcióikat. Ha előzetes látogatás nem lehetséges, a tanárok gyűjtsenek könyvek, interjúk és online források segítségével kell minél több információt.

Ezenkívül nagyon fontos az előzetes kommunikáció az emlékhely vagy a múzeum személyzetével. Ha tájékoztatják őket arról, hogy a diákok mit tudnak már a holokausztról és az emberi jogokról, valamint hogy mik a tanulási célok, akkor jobban hozzájárulhatnak ezeknek a céloknak az eléréséhez. A tanárokat arra ösztönözzük, hogy előre osszák meg terveiket és elvárásaikat, mivel sok helyszín és múzeum értékes útmutatást, forrásokat vagy előkészítő anyagokat tud nyújtani, amelyek segítenek a pedagógusoknak abban, hogy jobban felkészüljenek a diákok vezetésére a látogatás során.

A látogatás során

Ha a látogatást reflektív, tiszteletteljes és kutatásalapú élményként kezelik, a pedagógusok segíthetnek a diákoknak abban, hogy kapcsolatba kerüljenek a történelem emberi oldalával, szembesüljenek az erkölcsi kérdések összetettségével, és tartós elkötelezettséget alakítsanak ki az emberi jogok és az emberi méltóság iránt. Alább olvasható néhány általános javaslat. További információk a *„Javasolt tevékenységek emlékhelyek és múzeumok látogatásához”* című részben találhatók.

Tér biztosítása a választáshoz és a reflexióhoz

Ha lehetséges, adjon a diákoknak bizonyos fokú önállóságot a helyszínen szerzett élményeik alakításában. Például kiválaszthatják, hogy a kiállítás mely részein töltenek több időt, hogy a túlélők felvett tanúvallomásait teljes egészében meghallgatják-e, vagy csak bizonyos történetekre koncentrálnak, illetve hogy belépnek-e az érzelmileg különösen megterhelő területekre. Az ilyen választási lehetőségek megadása elősegíti az empátia, az érettség és a felelősségérzet erősödését.

Ugyanilyen fontos az irányított felfedezés és a személyes elmélkedés közötti egyensúly megteremtése. Hatékony megközelítés az, ha a látogatást két részre osztjuk: az egyik rész csoportos irányítással és beszélgetéssel zajlik, a másik pedig csendes, egyéni felfedezésre épüljön. Bátorítsa a diákokat, hogy térjenek vissza azokhoz a részletekhez, amelyek mély benyomást tettek rájuk, és utána szánjanak időt a személyes reflexióra, például írjanak egy rövid levelet egy áldozatnak vagy túlélőnek, akinek a történetével találkoztak. Az önállóság és a csendes reflexió ezen pillanatai segítenek a diákoknak abban, hogy az élményt értelmes és tartós módon szívják magukba.

Konstruktív módon kezelje az érzelmi reakciókat és a helytelen viselkedést

A diákok kellemetlen érzéseiket olykor zavaró viselkedéssel juttathatják kifejezésre – nevetéssel, nem megfelelő megjegyzésekkel, vagy akár olyan cselekedetekkel, mint náci gesztusok utánzása. Ahelyett, hogy megszegyénítené őket, kezelje ezeket a pillanatok tanítási lehetőségként. Magyarázza el, miért sértőek és tiszteletlenek az ilyen cselekedetek, és kérje meg a diákokat, hogy gondolkodjanak el a viselkedésük mögött rejlő érzelmekről. Hangsúlyozza, mennyire fontos, hogy cselekedeteikkel megőrizték az emberi méltóságot – mind a sajátjukat, mind másokét.

Egyes diákok, különösen a tinédzserek, megpróbálhatják leplezni szomorúságukat, bánatukat vagy haragjukat, és helyette éppen ellenkező reakciókat mutatnak, például nevetnek, csevegnek vagy figyelmetlennek tűnnek. Bizonyos kulturális vagy kortárs kontextusokban a szomorúság vagy a sebezhetőség nyílt kimutatása – különösen a fiúk esetében – elfogadhatatlannak tűnhet. Ennek a dinamikának a felismerése segít a tanároknak abban, hogy empátiával közelítsenek ezekhez a viselkedésformákhoz, és olyan teret teremtsenek, ahol a diákok biztonságban érezhetik magukat, szabadon megoszthatják gondolataikat és érzéseiket, azzal együtt, hogy tiszteletben tartják a többi látogatót – köztük osztálytársaikat és társaikat – igényeit.

Az emberi méltóság tiszteletben tartása a múlt feltárása során

A holokauszt-emlékművek és múzeumok látogatásakor fontos figyelembe venni nemcsak azt, hogy mit mutatnak be, hanem azt is, hogy hogyan. Az emberi méltóság szemszögéből való reflexió arra ösztönzi a diákokat, hogy kritikus szemmel vizsgálják a teret, az ott megjelent narratívákat, valamint a kiállítások érzelmi és etikai hatását.

Az áldozatok ábrázolásának módja, a történelmi anyagok kontextusa és az emlékezés általános hangulata mind befolyásolják, hogyan értjük és emlékszünk a történelemre. A következő kérdések segíthetnek a diákoknak annak vizsgálatában, hogy az adott hely tiszteletben tartja-e az emberi méltóságot:

- A kiállítás az áldozatok hangjait és tapasztalatait helyezi a középpontba, vagy inkább a tettesekre összpontosít?
- Egyértelműen meghatározzák és megmagyarázzák az antiszemita propagandát - vagy bármely más típusú propagandát -, hogy elkerüljék a káros sztereotípiák akaratlan megerősítését?
- A képek használatának módja is fontos: tiszteletteljesek-e az ábrázolt személyekkel szemben? Milyen érzés lenne, ha ilyen képek - különösen azok, amelyek meztelen, lesóványodott vagy elhunyt személyeket ábrázolnak - róluk magukról vagy valamelyik közeli hozzátartozójukról készültek volna.
- A kiállítás vagy az emlékhely kialakítása és hangvétele tiszteletteljes és méltóságteljes módon emlékezik-e meg azokról, akik szenvedtek és meggyilkoltak?
- Vagy a helyszín elsősorban egy nemzeti narratívát közvetít, esetleg valamilyen más cél szolgálatába állítja a múltat?

Ezek a kérdések arra ösztönzik a diákokat, hogy a történelmi információkon túl mélyen elgondolkodjanak az etikus ábrázolásról, az emlékezetről és a tiszteletről.

A látogatás után

A tanulási élmény nem ér véget azzal, hogy a diákok elhagyják az emlékhelyet – sok szempontból éppen ekkor kezdődik a legkritikusabb szakasz. A látogatás utáni idő elengedhetetlen ahhoz, hogy a diákok feldolgozzák a látottakat, érzelmi reakcióikat mélyebb megértéssé alakítsák, és elgondolkodjanak az emberi méltóság és az emberi jogok folyamatos relevanciájáról.

Kezdeti reflexió a helyszínen

Mielőtt elhagynák a helyszínt, szánjunk egy pillanatot arra, hogy a diákok elkezdjék feldolgozni az élményeiket. Ez az első reflexió sokféle formát ölthet: a diákok megoszthatnak egy szót vagy érzést, leírhatnak egy rövid gondolatot vagy kérdést, rajzolhatnak egy képet, vagy csendes körben ülve beszélgethetnek. A cél nem az elemzés, hanem a látogatás érzelmi súlyának elismerése és tiszteletben tartása. Ez a helyszínen eltöltött pillanat fontos első lépést jelent abban, hogy segítse a diákokat a látogatás intenzív élményeiből a következő napokban a mélyebb reflexió felé való átmenetben.

Az érzelmek elismerése

A szörnyűségek helyszíneinek meglátogatása sokféle érzelmi reakciót válthat ki – szomorúságot, haragot, zavart, érzéketlenséget, vagy akár büntudatot is. Fontos megnyugtatni a diákokat, hogy mindezek a reakciók érvényesek. Az érzelmi feldolgozás és a személyes fejlődés támogatása érdekében biztosítson különböző reflexióra alkalmas módszereket, például írást, naplóírást, rajzolást vagy kis csoportos beszélgetéseket. Bátorítsuk a diákokat, hogy saját értékeik tükrében értelmezzék az élményt, és kapcsolják össze azt az igazságosság és identitás tágabb kérdéseivel. A látogatás után, a visszaúton egyes diákok visszahúzódnak tünhetnek, mások nevethetnek, vagy a beszélgetést más témákra terelhetik. Ezek természetes megküzdési mechanizmusok lehetnek, és nem szabad őket a részvétel hiányának vagy tiszteletlenségnek tekinteni. Ha teret biztosítunk a különböző reakciók számára, az segíthet egy tiszteletteljes és támogató tanulási környezet kialakításában.

További reflexió az órán

Szánjunk időt arra, hogy a diákok csoportos beszélgetések keretében visszatérhessenek az élményre, ahol megoszthatják, mi maradt meg bennük, felvethetik a megválaszolatlan kérdéseket, és feltárhatják a látogatás érzelmi és etikai hatását. Ezek a beszélgetések erősítik a közös megértést és elmélyítik az egyéni tanulást. Segítsünk a diákoknak kapcsolatot teremteni a látottak és olyan tágabban értelmezett témák között, mint az emlékezet, az igazságosság és a polgári felelősség. Térjünk vissza a helyszínen hallott legfontosabb tanúvallomásokra, tárgyakra vagy erkölcsi dilemmákra, és kérjük meg a diákokat, hogy egy kis idő elteltével gondolkodjanak el újra ezeken. Tisztázzuk, hogy ennek az élménynek a feldolgozása nem ér véget egy foglalkozással. Az érzelmek és a gondolatok később is felszínre törhetnek, ezért fontos, hogy a diákok tudják: a későbbiekben is rendelkezésükre áll a lehetőség a beszélgetésre, a tapasztalatok feldolgozására és a téma további közös átgondolására.

Ösztönözzük a személyes reflexiót olyan irányadó kérdésekkel, mint: „A látogatás mely része hatott rám a leginkább, és miért?”, „Mit tanultam magamról, másokról és az emlékezet fontosságáról?”, „Hogyan kapcsolódik ez a történelem a mai emberi jogi vagy diszkriminációs kérdésekhez?”, „Milyen lépéseket tehetek az antiszemitizmus ellen és az emberi méltóság tiszteletének előmozdításáért az iskolámban vagy a közösségemben?” A reflexió magában foglalhatja azt is, hogy a helyszín hogyan mutatta be vagy ábrázolta a témákat: „Megfelelő és tiszteletteljes

volt a megközelítés?”, „Milyen megfontolások állhattak a mögött, ahogyan a történelmet itt bemutatták?”, „Hogyan közelíteném meg ezeket a témákat, ha másoknak mutatnám be őket?”

A diákok életkoruknak, érdeklődésüknek és tanulási stílusuknak megfelelő, különbözőképpen válaszolhatnak ezekre a reflexiós kérdésekre. Az egyik lehetőség egy személyes reflexió megírása – például naplóbejegyzés vagy levél egy társnak –, amelyben leírják, mit jelentett számukra a látogatás. Azok a diákok, akik szeretnék, megoszthatják gondolataikat az osztállyal, ezzel elősegítve a közös tanulás és az empátia erősödését. Alternatívaként a diákok kreatív formák, például képzőművészet, költészet vagy zene segítségével is kifejezhetik élményeiket. Ezek a művészi kifejezési formák lehetővé teszik az érzelmi mélységet és az egyéni értelmezést, és értelmes módszereket kínálnak a diákoknak a látogatás hatásának feldolgozására és közlésére.

A felelősségérzet fejlesztése

A látogatás után ösztönözni kell a diákokat arra, hogy gondolkodjanak el azon, hogyan befolyásolhatják a múlt tanulságai a jelenbeli cselekedeteiket. Mit jelent ma másokért kiállni? Hogyan ismerhetik fel és állhatnak ellen az antiszemitizmusnak, a romák elleni rasszizmusnak vagy más kirekesztési formáknak a közösségükben? A reflexió elmélyítését szolgálhatja például figyelemfelkeltő kampányok kidolgozása, ismeretterjesztő diákműhelyek szervezése, illetve egy olyan cselekvési terv elkészítése, amely segít azonosítani, hogyan tudnak a diákok a mindennapokban kiállni mások jogaiért és méltóságáért.

A diákok bevonása az emlékezet továbbadásába és az aktív állampolgárság gyakorlásába

A reflexió elősegítésének egy másik módja az, ha megkérjük a diákokat, hogy osszák meg tapasztalataikat másokkal – különösen azokkal a társaikkal, akik nem vehettek részt a látogatáson, de az iskola szélesebb közösségével, a szülőkkel és más helyi érdekelt felekkel is. Ez megvalósulhat előadások, kreatív projektek vagy megosztott digitális naplók formájában. Ez nemcsak a tanulást erősíti, hanem az emberi jogi oktatás egyik kulcsüzenetét is: nemcsak magunkért, hanem a tágabb közösségünkért is felelősséggel tartozunk.

Az emberi méltóság tiszteletén alapuló, átgondolt és strukturált reflexióval a tanárok biztosíthatják, hogy a holokauszt-emlékhely látogatása ne egy elszigetelt élmény legyen, hanem tartósan hozzájárulhasson a diákok empatikus, felelősségteljes és elkötelezett polgárokká válásához.

Javasolt tevékenységek emlékhelyek és múzeumok látogatásához

Ebben a részben konkrét javaslatokat talál a diákjaival történő látogatások megszervezéséhez. Nem várjuk el, hogy mindet felhasználja – sőt, a legjobb, ha a diákok igényeinek és a meglátogatandó helyszínnek vagy múzeumnak megfelelően válogat, alakít és helyszínhez az ötleteket. Minden példa azon a feltételezésen alapul, hogy a látogatás egy szélesebb körű tanulási folyamat része (lásd a „*Látogatások előkészítése és szervezése történelmi/emlékhelyekre és múzeumokba az emberi jogok szemszögéből*” című részt), hogy az előkészítő munka már megtörtént (lásd a „*A látogatás előtt*” című részt), és hogy a diákok alapvető ismeretekkel rendelkeznek a holokausztról és a helyszínről, amelyet felfedezni készülnek.

A. A történelmi tények emberi jogi keretbe ágyazása

Annak érdekében, hogy a diákok aktívan bekapcsolódjanak a történelmi/emlékhely vagy múzeumnak az emberi jogok szemszögéből való megtekintésébe, a tanárok párokba vagy kis csoportokba oszthatják őket, amelyek mindegyike négy-öt konkrét jogra összpontosít (pl. az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából vagy a Gyermekjogi Egyezményből). Miközben bejárják a helyszínt, a diákok vizsgálják meg, hogyan sérültek az emberi jogok a holokauszt során, illetve egyes esetekben hogyan érvényesültek vagy álltak helyre újra, különösen a holokausztot megelőző és követő időszakban. A folyamat irányítását egy, a mellékelt segédanyagban szereplő gyakorlati útmutató támogatja: *Emberi jogi megfigyelési útmutató helyszíni/múzeumi látogatásokhoz*.

A tanárok bemutathatják a diákoknak a korabeli jogi kontextust is. Az emberi méltóság és olyan jogok, mint a szólásszabadság, a törvény előtti egyenlőség és az élethez való jog már a háború előtt is jelen voltak Németország alkotmányos kereteiben, mégis a diszkriminatív nürnbergi törvények révén szisztematikusan felszámolták őket. Hasonló korlátozó vagy kirekesztő törvényeket más országokban is elfogadtak, ami azt mutatja, hogy magukat a jogrendszereket is felhasználták az üldözés és a kirekesztés legitimálására. Ezeknek a jogi intézkedéseknek a később nemzetközi emberi jogi dokumentumokban rögzített védelmi intézkedésekkel való összehasonlításával a diákok jobban megérthetik, hogy a törvények hogyan tudják egyszerre védeni és aláásni az emberi méltóságot.

Íme egy javaslat arra, hogyan készülhetnek fel a tanárok egy látogatásra, hogyan bonyolítsák le azt, és hogyan értékeljék utána az emberi jogok szemszögéből.

A látogatás előtt:

- Győződjünk meg arról, hogy a diákok alapvetően ismerik az emberi jogi értékeket és elveket
- Osszuk a diákokat párokba vagy kisebb csoportokba, és rendeljünk minden csoporthoz néhány emberi jogot, amelyeket közösen megvitatnak vagy áttekintenek. (pl. az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából).
- Ösztönözzük a diákokat, hogy gondolkodjanak el azon, hol jelennek meg ezek a jogok a mai mindennapi életben, hogy a látogatás során legyen összehasonlítási alapjuk.

A látogatás során:

- A diákok a kéziratot útmutatóként használják, és jegyzeteket készítenek arról, amit látnak, hallanak vagy éreznek a kijelölt jogaikkal kapcsolatban. Ez a kézirat arra szolgál, hogy segítse a diákokat az emberi jogok és az emberi méltóság szemszögéből megközelíteni a holokauszt-emlékhelyeket és múzeumokat. A cél nem csupán a tényyszerű információk összegyűjtése, hanem annak átgondolása is, hogy a törvények, politikai döntések és emberi cselekedetek milyen hatással voltak az emberek életére, valamint e felismerések összekapcsolása a jelenkor kihívásaival és kérdéseivel.
- Emlékeztessük őket arra, hogy a „bizonyítékok” magukban foglalhatják mind azt, ami jelen van (kiállítási tárgyak, tanúvallomások, műtárgyak), mind azt, ami hiányzik (ami eltűnt, megsemmisítették, vagy kimondatlan maradt).
- Bátorítsuk őket, hogy ne csak tényyszerű jegyzeteket készítsenek, hanem az érzelmi reakciókat és a felmerülő kérdéseket is jegyezzék le.

A látogatás után (beszámoló):

- Minden csoport osszon meg egy-két példát, amit dokumentáltak, és kapcsolja azokat a kijelölt jogokhoz.
- Segítsünk elő egy osztályszintű beszélgetést az általánosabb mintázatokról:
 - Melyik kijelölt jogot láttátok a legszembetűnőbben megjelenni vagy megsérülni a helyszínen?
 - Voltak olyan jogok, amelyeket nehezebb volt azonosítani? Mi lehet ennek az oka?
 - Hogyan járultak hozzá a jogi intézkedések e jogok korlátozásához vagy megtagadásához?
 - Mit tanulhatunk ezekből a példákból az emberi jogok napjainkban is szükséges védelméről?
- Kérjük meg a diákokat, hogy írjanak egyéni záró reflexiót a tanultak összefoglalásaként.

Amikor a diákok csupán megfigyelőként látogatnak el egy emlékhelyre, az élmény gyorsan elhalványulhat, miután elhagyják a helyszínt. Ha azonban az emberi jogok keretein keresztül közelítik meg a helyszínt, a látogatás a választások, a következmények és az értékek aktív feltárásává válik. Arra készíti őket, hogy meglássák a múlt és a jelen közötti összefüggéseket, megkérdőjelezzék, hogy a törvények és az intézmények hogyan védhetik vagy rombolhatják le az emberi méltóságot, és felismerjék saját szerepüket egy igazságosabb társadalom kialakításában. Ez a szemléletváltás a látogatást a kritikus gondolkodás, az empátia és a tartós polgári felelősségvállalás katalizátorává teszi.

Kézikönyv: Emberi jogi megfigyelési útmutató helyszíni/ múzeumi látogatásokhoz

A helyszín vagy múzeum végigjárásakor összpontosítsanak a kijelölt emberi jogokra. Jegyezzenek fel mindent, amit látnak, hallanak vagy éreznek, és ami kapcsolódik az egyes jogokhoz. Gondolkodjanak el a következő kérdéseken:

- Megsértették, korlátozták vagy (ritka esetekben) védték ezt a jogot?
- Milyen bizonyítékok (történetek, tárgyak, tanúvallomások, törvények, képek) illusztrálják ezt?
- Hogyan alakították ezek a jogsértések az emberek mindennapi életét?
- Milyen tanulságokat vonhatunk le mindebből a mára nézve?

Kijelölt emberi jogok	Mit figyeltem meg? (tárgyak, tanúvallomások, kiállítások, helyszíni elemek, hiányosságok)	Hatása az akkori emberekre (hogyan változott meg az életük, vagy miként sérült méltóságuk)	Személyes reflexió (Hogyan hatott ez rám? Milyen kérdéseket vet fel ez ma?)
1. A diszkriminációtól való mentesség			
2. A családi élethez való jog			
3. Az információhoz való jog			
4. A tisztességes tárgyaláshoz való jog			
5. Az egészségügyi ellátáshoz való jog			

Záró gondolatok:

- Melyik emberi jog vált a leginkább hangsúlyossá a látogatás során? Miért?
- Hogyan kapcsolódnak ezek a megfigyelések az emberi méltóság és az emberi jogok védelmének fontosságához ma?

B. Kapcsolódás a történelemhez személyes történetek révén

Annak érdekében, hogy a diákok személyesebb és mélyebb kapcsolatot alakíthassanak ki a holokauszt történetével, a pedagógusok arra ösztönözhetik őket, hogy megismerkedjenek egy olyan ember történetével, akinek életét közvetlenül érintette a holokauszt. Ideális esetben ez a személy korban közel áll a diákokhoz, ugyanabból a régióból származik, vagy hasonló érdeklődési körrel rendelkezik. A személyes beszámolók – legyenek azok videó, hangfelvétel vagy írásos formában – a diákok tanulását azok valós emberi tapasztalataira alapozzák, akik átértékelték azt, amit ők fizikai formában fognak megismerni. A diákok ismerkedjenek meg ennek a személynek a holokauszt előtti, alatti és – amennyiben lehetséges – utáni életével, és megérthetik, hogyan fosztották meg őt fokozatosan jogaitól és szabadságaitól. Megérthetik azt is, hogy a politikusok és a hatóságok döntései hogyan befolyásolták közvetlenül az egyének életét, láthatóvá téve az elvont törvények vagy politikai döntések – például a nürnbergi törvények – és azok konkrét hatása közötti kapcsolatot a mindennapi életre. Ez az integrált megközelítés megmutatja az egyéni történetek hatalmas erejét: a széles körű történelmi folyamatok kézzelfoghatóvá válnak, ha egy személy élettapasztalatán keresztül szemléljük őket. A helyszín vagy a múzeum látogatása során a diákok kereshetnek utalásokat az adott személy történetéhez kapcsolódó eseményekre, helyszínekre vagy élményekre, mélyítve ezzel elkötelezettségüket és empátiájukat.

A személyes történetek és a helyszínek összekapcsolásának hatékony módja az **IWalk** program³ egy interaktív digitális oktatási program, amelyet a Zachor Alapítvány fejlesztett ki az USC Shoah Alapítvánnyal együttműködésben. Az IWalk programok a túlélők beszámolóit konkrét történelmi helyszínekkel ötvözik, lehetővé téve a diákok számára, hogy ott ismerkedjenek meg a történelemmel, ahol az események lezajlottak. Azáltal, hogy a diákok hallgatják a túlélők beszámolóit éppen azokról a helyszínekről, ahol az események megtörténtek, mélyebb megértést nyernek arról, hogyan formálta a történelem az egyes emberek életét, miközben elgondolkodnak az emlékezet, valamint az emberi méltóság fontosságáról.

Íme egy javasolt megközelítés a személyes történetek beépítésére a látogatásba, amely segít a diákoknak összekapcsolni az egyéni életüket a tágabb történelemmel.

A látogatás előtt:

Kérjük meg a diákokat, hogy ismerjék meg egy, a holokauszt által érintett személy történetét. Ez történhet napló, emlékirat, filmre vett tanúvallomás, regény vagy történelmi kutatás segítségével. Nem szükséges, hogy az adott személy közvetlenül megjelenjen a meglátogatandó emlékhelyen vagy múzeumban – bár ha lehetséges, az még jobb –, de legyen köztük értelmes kapcsolat. Például az illető ugyanabban a régióban élt, hasonló korlátozásokkal szembesült, vagy olyan törvények és politikai döntések érintették, amelyekkel a múzeum foglalkozik.

Bátorítsuk a diákokat, hogy figyeljenek a mindennapi részletekre: milyen volt ennek a személynek a családja? Mit szerettek csinálni? Milyen reményeik voltak a jövőre nézve? Ezután segítsünk nekik megérteni, hogy a politikai döntések és a diszkriminatív törvények hogyan szűkítették fokozatosan ennek a személynek a jogait és lehetőségeit.

A diákok párban vagy kis csoportokban, vagy egyedül, önállóan dolgozhatnak egy közös történeten. A csoportmunka ösztönzi az együttműködést, az empátiát és a közös reflexiót, miközben olyan beszélgetéseket/párbeszédet indíthat el, amelyek elmélyíthetik a megértést. Az egyéni munka viszont lehetővé teheti a diákok számára, hogy személyesebb kapcsolatot alakítsanak ki a történettel, és teret adhat a mélyebb önreflexióra. A pedagógusok kiválaszthatják azt a megközelítést, amely leginkább megfelel a diákok igényeinek, érettségének és a látogatás céljainak.

A látogatás során:

Kérjük meg a diákokat, hogy tartsák szem előtt ennek a személynek a történetét, miközben felfedezik az emlékhelyet vagy a múzeumot. Adjuk át nekik a *Személyes történet megfigyelési segédanyagot*, hogy feljegyezhessek a konkrét kapcsolódási pontokat. Emlékeztessük őket arra, hogy a kapcsolatok lehetnek közvetlenek (pl.

³ Ez az oktatási segédanyag ingyenesen letölthető az Apple App Store-ból vagy a Google Play Store-ból az IWalk – Zachor név alatt.

gettó, deportálás vagy az adott személy történetéhez hasonló esemény) vagy közvetettek (pl. az adott személy tapasztalatait meghatározó törvényekről, politikai döntésekről vagy a közösségi életről szóló kiállítások). Ez a megközelítés kölcsönössé teszi a látogatást: az emlékhely vagy a múzeum elmélyíti az adott személy történetének megértését, a történet pedig segít a diákoknak abban, hogy értelmesebb módon kapcsolódjanak az emlékhelyhez vagy a múzeumhoz.

A látogatás után (beszámoló):

Segítsünk a diákoknak reflektálni az általuk megfigyelt kapcsolatokra. Lehetséges kérdések:

- A múzeum vagy az emlékhely mely része segített jobban megérteni az adott személy történetét?
- Mit vettetek észre, ami közvetetten kapcsolódott az ő élményeihez (törvények, korlátozások, mindennapi élet, diszkrimináció)?
- Hogyan változtatta meg az emlékhely vagy a múzeum megtekintése az adott személy életéről alkotott véleményedet?
- Milyen kérdések merültek fel bennetek az életükkel vagy döntéseikkel kapcsolatban a látogatás során?
- Mit tanulhatunk az ő tapasztalataiból a méltóságról, a jogokról és az emlékezés fontosságáról manapság?

A tanulás megerősítése érdekében kérjük meg a diákokat, hogy írjanak egy reflexiót vagy készítsenek egy kreatív alkotást (például egy rövid naplóbejegyzést, rajzot, verset stb.). Ez biztosítja, hogy a hangsúly továbbra is a gondolkodásra és az állampolgári felelősségvállalásra helyeződik.

Kézikönyv: Személyes történet megfigyelési kézikönyv

A látogatás előtt

A személy neve:

Életkora a holokauszt idején:

Ország/régió:

1. Három dolog, amit megtudtam ennek a személynek a holokauszt előtti életéről:

-

-

-

2. Mi történt ezzel a személlyel a holokauszt idején?

3. Hogyan vették el ennek a személynek a jogait és szabadságait?

4. Mi történt utána (ha volt ilyen)?

A látogatás során

Mit láttam az emlékhelyen/múzeumban, ami eszembe juttatta ennek a személynek a történetét (helyek, tárgyak, fotók, dokumentumok)?	
Voltak-e példák arra, hogy itt hogyan tagadták meg, korlátozták vagy védték meg ennek a személynek a jogait és méltóságát?	
Észrevettem-e valamit, ami segít megmagyarázni, hogy a politikai döntések vagy törvények hogyan alakították ennek a személynek az életét?	
Van-e említés olyan emberekről, akik segítettek, ellenálltak vagy más döntéseket hoztak, amelyek kapcsolódnak ehhez a történethez?	
Volt valami, amit vártam, hogy megtaláljak a történetükkel kapcsolatban, de nem találtam? Miért lehet, hogy ez hiányzott vagy kimaradt?	
Hogyan változtatta meg vagy mélyítette el az itt tartózkodás az adott személy élményeinek megértését?	
Milyen érzelmek vagy kérdések merültek fel bennem, amikor a látogatás során erre a személyre gondoltam?	

c. Az emberi viselkedés feltárása a holokauszt idején

Ha megvizsgáljuk, hogyan reagáltak a különböző emberek a holokauszt idején – segítettek-e másoknak, hallgattak-e, szembeszálltak-e az igazságtalansággal, vagy éppen kárt okoztak –, az arra ösztönzi a diákokat, hogy a történelmi tényeknél tovább gondolkodjanak, és figyelembe vegyék azokat a személyes döntéseket, amelyekkel az egyének szélsőséges körülmények között szembesültek. Fontos felismerni, hogy ezeket a döntéseket gyakran súlyos kényszerek alatt hozták meg, amikor a lehetőségek drasztikusan korlátozottak voltak, ami az úgynevezett „választás nélküli választásokhoz” vezetett. A hiedelmek, értékek, társadalmi kényszerek és a valós választási lehetőségek hiányának vizsgálata révén a diákok mélyebb megértést nyernek az emberi viselkedés összetettségéről. Ez a megközelítés fontos kérdéseket vet fel: Kinek a jogait sértették meg? Ki tett erőfeszítéseket a jogok védelmére? Ki okozott kárt, és ki maradt passzív? Ezek a gondolatok segítenek a diákoknak összekapcsolni a múltat a mai valósággal, erősítve az empátiát és a polgári felelősségérzetet. A tevékenységet támogató mintaanyag a 3. mellékletben található.

A holokauszt idején az ellenállók és az embermentők arra emlékeztetnek minket, hogy még a legsötétebb időkben is az egyének dönthettek úgy, hogy bátorsággal, empátiával és igazságérzettel cselekszenek. Döntéseik – akár valakit elrejtettek, akár felszólaltak, akár a kultúrát és a méltóságot őrizték meg – azt mutatják, hogy a személyes döntések számítanak. Az ezekről a cselekedetekről való tanulás inspirálhatja a diákokat arra, hogy elgondolkodjanak saját értékeiken, és megfontolják, hogyan állhatnak ők is ki mások mellett, és vállalhatnak felelősséget közösségeikben. Ezek a történetek arra ösztönzik a fiatalokat, hogy aktív polgárokká váljanak, akik hajlandóak szembeszállni az igazságtalansággal és megvédeni az emberi méltóságot.

Különösen fontos elgondolkodni a szemtanúk szerepén és döntéseik hatásán. Jóval azelőtt, hogy a holokauszt elérte volna legerőszakosabb szakaszát, egyértelmű figyelmeztető jelek voltak – például könyvégetések, nyilvános megalázások és olyan törvények, amelyek megfosztották a zsidókat jogaiktól. Később az üldözés a helyi közösségek szeme láttára zajlott le. A szomszédok tanúi voltak a történeteknek: egyesek kihasználták a helyzetet, sokan hallgattak, és kevesen mutattak kiemelkedő bátorságot azzal, hogy segítettek. Ha arra bátorítjuk a diákokat, hogy vizsgálják meg ezeket a döntéseket, az segít nekik megérteni, hogyan válhat a diszkrimináció és az erőszak lassan „normálissá”, és miért fontos felismerni és ellenállni az ilyen mintázatoknak a mai társadalmakban.

Az antiszemitizmus kulcsszerepet játszott abban a környezetben, amelyben az emberek döntéseket hoztak. A náci propaganda nemcsak a gyűlöletet és a sztereotípiákat terjesztette, hanem a meglévő előítéleteket is megerősítette, megkönnyítve egyesek számára a közöny vagy a tétlenség igazolását. Másokat talán nem is antiszemita meggyőződés vezérelt, de az ilyen propaganda elterjedtsége és a félelem, hogy kiemelkednek egy ellenséges légkörben, mégis visszatartotta őket a beavatkozástól. Az antiszemitizmus terjedésének, normalizálódásának és fegyverként való felhasználásának felismerése segít a diákoknak megérteni mind az előítéletek erejét, mind pedig az igazságtalanságokkal szembeni hallgatás veszélyeit.

Ráadásul annak megértése, hogy a hétköznapi emberek hogyan váltak elkövetőkké, elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük azokat a mechanizmusokat, amelyek révén a tömeges erőszak lehetségessé válik. Azok, akik erőszakos cselekményeket, diszkriminációt és gyilkosságokat követtek el, nem mindig voltak fanatikusok vagy ideológusok – sokan közülük hétköznapi emberek voltak, akik az idő múlásával a rendszerszintű kegyetlenség bűntársává váltak. A propaganda, a társadalmi konformitás, a hatóság iránti engedelmesség, az ideológiai nyomás vagy a félelem hatására áldozataikat kezdték kevesebbnek tekinteni, mint embert. Ösztönözze a diákokat arra, hogy vizsgálják meg, hogyan történhetett ez az átalakulás, és hogyan járultak hozzá a társadalmi, politikai és személyes erők az erkölcsi felelősség fokozatos eróziójához. E komplexitás átgondolása lehetővé teszi a diákok számára, hogy belássák: a kegyetlenségre való képesség hétköznapi kontextusokban is létezhet, és hogy az emberi jogok és az emberi méltóság tiszteletben tartása elengedhetetlen az ilyen igazságtalanságok megelőzéséhez napjainkban.

Az alábbi útmutató felvázolja, hogyan alakíthatják a tanárok a látogatást az emberi döntések és viselkedésformák köré, az ellenállástól a bűnrészességig.

A látogatás előtt:

Készítsük fel a diákokat azzal, hogy bemutatja nekik, hogy a holokauszt idején az emberek nagyon különböző döntésekkel szembesültek. Az áldozatok számára ezek gyakran „kényszerű döntések” voltak – olyan döntések, amelyeket rendkívüli nyomás alatt hoztak meg, és amelyeknél egyik lehetséges választás sem volt jó vagy valóban szabad. Ugyanakkor másoknak még volt némi cselekvési szabadságuk: egyesek úgy döntöttek, hogy elkövetők vagy kollaboránsok lesznek, mások passzív szemlélőkként maradtak, míg egyesek kockázatot vállaltak, hogy ellenálljanak vagy másoknak segítsenek. Mutassunk be rövid történeteket vagy tanúvallomásokat ezekről a különböző csoportokról, hogy rávilágítson az emberi viselkedés összetettségére. Ösztönözzük a diákokat, hogy gondolkodjanak el a következőkről:

- Milyen kockázatok vagy nyomások alakították az emberek döntéseit?
- Mely esetekben voltak az emberek választási lehetőségei korlátozottak, és melyekben volt még szabadságuk másképp cselekedni?
- Milyen korai figyelmeztető jelek (törvények, megaláztatások, korlátozások) voltak láthatóak a szomszédok vagy a közösségek számára, és hogyan reagáltak ezekre?

A látogatás során:

Osszuk ki a diákoknak a „Megfigyelési útmutató: Emberi viselkedés a holokauszt idején” című segédanyagot, és kérje meg őket, hogy keressenek példákat az emlékhelyen/múzeumban, amelyek illusztrálják a holokauszt idején megnyilvánuló különböző emberi viselkedésformákat. Ezek lehetnek tanúvallomások, fényképek, tárgyak vagy kiállítási tárgyak, amelyek az ellenálláshoz, az együttműködéshez, a hallgatáshoz vagy a mentéshez kapcsolódnak. A diákoknak fel kell jegyezniük mindazt, ami látható, mindazt, ami hiányzik vagy nem szerepel a kiállításban. Ha a emlékhely/múzeum engedélyezi, fényképeket is készíthetnek példák illusztrálására, vagy ha az idő engedi, rajzokat is készíthetnek.

A látogatás után:

A feldolgozó beszélgetés során kérjük a diákokat, hogy osszák meg észrevételeiket, és kössék össze tanulási élményeiket a jelenkori kérdésekkel.

Lehetséges kérdések:

- Milyen viselkedésmódokat vagy döntéseket láttatok az emlékhelyen/múzeumban (segítségnyújtás, ártás, ellenállás, hallgatás)?
- Hogyan éreztétek magatokat, amikor ezekkel a viselkedésformákkal találkoztatok?
- Milyen gondolatokat vagy kérdéseket vetettek fel bennetek ezek a példák?
- Láttatok olyan helyzeteket, ahol az embereknek „választás nélküli választásuk” volt? Miben különböztek ezek azoktól az esetektől, amikor az egyének másképp is cselekedhettek volna?
- Hogyan befolyásolta a propaganda, a törvények vagy a társadalmi nyomás az emberek döntéseit?
- Milyen szerepet játszottak a szemtanúk az általa megfigyelt eseményekben, és milyen hatással voltak cselekedeteik (vagy azok hiánya) ezekre?
- Hogyan segít ezeknek a döntéseknek az átgondolása abban, hogy megértsd a mai hasonló diszkriminációs vagy igazságtalansági mintákat?
- Milyen összefüggéseket tudsz felismerni ezek között a történelmi példák és az iskoláinkban, közösségeinkben vagy a társadalomban érvényesülő értékek és felelősségek között?

Kézikönyv: Az emberi viselkedés vizsgálata a holokausz idején

Döntések és körülmények

Az emberi viselkedés típusai	Mit figyeltem meg? (tárgyak, tanúvallomások, történetek, képek)	Milyen nyomás, kockázat vagy értékek befolyásolhatták ezeket a cselekedeteket?	Mely emberi jogokat érintették cselekedeteik?	Gondolatok / kapcsolódás a mához
Embermentők / segítők – olyan emberek, akik kockázatot vállaltak mások védelme vagy támogatása érdekében				
Ellenállók – azok, akik kisebb-nagyobb mértékben szembeszálltak az igazságtalansággal (pl. tiltakozással, a kultúra megőrzésével)				
Szemlélők – azok, akik hallgattak, elfordították a tekintetüket, vagy elfogadták a diszkriminációt				
Elkövetők / kollaboránsok – azok, akik üldözést és erőszakot követtek el, vagy támogatták azokat				
Figyelmeztető jelek – a korai korlátozások, megalázások vagy a diszkriminációt normalizáló propaganda jelei				

D. Tematikus útmutatók a megértéshez

Az emlékhelyek és múzeumok felfedezésének hatékony módja, ha a diákokat arra ösztönözzük, hogy kiválasztott témák mentén vizsgálják a történelmet. A témák köré épített munka segít nekik összpontosítani a figyelmüket, tudatosabban megfigyelni a dolgokat, és kritikus szemmel szemlélni azt, amivel találkoznak. A témák között szerepelhetnek:

- **Ellenállás (szellemi és fizikai):** A dac, a túlélés és a méltóság megőrzésének cselekedetei, akár fegyveres ellenállás, akár kulturális és szellemi rugalmasság formájában.
- **Mindennapi élet:** hogyan szakadtak meg, változtak meg vagy alakultak át a hétköznapi tevékenységek az üldöztetés és elnyomás idején.
- **Törvények és kirekesztés:** A törvények és rendeletek (például a nürnbergi törvények és más országok hasonló törvényei) szerepe az emberek jogainak megfosztásában és a diszkrimináció legitimálásában.
- **Propaganda és antiszemitizmus:** Hogyan terjesztették az antiszemita képek, sztereotípiák és az állami propaganda a gyűlöletet, és igazolták a kirekesztést vagy az erőszakot.
- **Emlékezet és emlékezés:** Hogyan történik ma az áldozatok emlékezete, milyen narratívák kapnak hangsúlyt, és hogyan választják meg a társadalmak ennek a történelemnek a bemutatását.

A tanárok a tervezett látogatás helyszínétől, a diákok érettségétől és a tanulási céloktól függően további témákat is felvethetnek vagy javasolhatnak.

A diákokat kis csoportokra lehet osztani, és mindegyiknek más-más témát lehet kijelölni. Ahogy végigjárják az emlékhelyet vagy a múzeumot, megfigyelnek, jegyzetelnek, és (ahol megengedett) fényképeket készítenek a kijelölt témához kapcsolódóan. Ez a megközelítés vizuális felfedezést is magában foglalhat. A diákok például összehasonlíthatják a történelmi fényképeket a mai helyszínnel, elgondolkodva azon, mi változott és mi hiányzik: az eltűnt emberek, a lerombolt épületek, az elhallgattatott hangok, vagy az erőszak által jellemzett múlt és a mai békés környezet közötti kontraszt, stb. Az idősebb vagy haladóbb diákok akár saját tárlatvezetést is készíthetnek, lefényképezve azt, amit a legjelentősebbnek tartanak, és saját szemszögükből rekonstruálva a hely történetét.

A tematikus felfedezés és az emberi jogok összekapcsolása mélyíti a hatást: a diákok láthatják, hogyan játszódtak le a múltban olyan kérdések, mint a diszkrimináció, a hallgatás, az antiszemitizmus vagy a szolidaritás, és elgondolkodhatnak azok mai relevanciáján.

Íme egy javaslat egy ilyen tevékenység előkészítésére és lebonyolítására a diákokkal:

A látogatás előtt:

- Mutassuk be a diákoknak a kiválasztott témákat (lásd a fenti listát). Ez a bemutatás történhet rövid olvasmányok, túlélők beszámolóí, vizuális anyagok vagy osztálybeszélgetések formájában, amelyek felkeltik a diákok kíváncsiságát és bevezetik őket a témába.
- Adjunk háttérinformációkat vagy példákat minden témához, hogy a diákok tudják, mire kell figyelniük a látogatás során.
- Osszuk a diákokat kisebb csoportokba, és jelöljük ki számukra egy témát, vagy adjuk meg a választás lehetőségét.

A látogatás során:

- Adjunk minden csoportnak egy „*Tematikus útvonalak megfigyelése*” című feladatlapot, amelyet a helyszínen/múzeumban való körbejárás során kell kitölteniük.
- Kérjük meg a diákokat, hogy ne csak azt jegyezzék fel, amit megfigyelnek, hanem a témához kapcsolódó gondolataikat és érzéseiket is. A kézirat kitöltése mellett fényképezhetnek (ha megengedett) vagy rajzolhatnak a fontosabb elemekről, amelyeket később megoszthatnak társaikkal a látogatás utáni prezentáció során.
- Emlékeztessük őket arra, hogy a „bizonyíték” lehet közvetlen (tárgyak, tanúvallomások, kiállítások) vagy közvetett (hiányzó, eltüntetett vagy kimondatlan dolgok).
- Opcionálisan mutassunk be a témához kapcsolódó történelmi fényképeket a helyszínről, ha rendelkezésre állnak. Ösztönözzük őket, hogy ahol a fényképezés megengedett, ugyanabból a perspektívából készítsenek képeket, mint a történelmi fotók, és gondolkodjanak el azon, mi változott vagy tűnt el az idők folyamán. A múltbeli és a jelenbeli képek összehasonlítása gazdagító élmény, de nem elengedhetetlen – a tematikus felfedezés fényképek nélkül is működik.

A látogatás után (beszámoló):

- Minden csoport megosztja a megállapításait az osztállyal, jegyzetek és fotók segítségével illusztrálva gondolatait.
- Segítsük elő a beszélgetést irányító kérdésekkel:
 - Mit árult el a témátok az emberek életéről, jogaikról és méltóságáról?
 - Milyen összefüggéseket vettetek észre a témátok és a többi csoport témái között?
 - Hogyan segített a „régén és ma” összehasonlítása (fotók, a helyszín változásai) abban, hogy jobban megértsd a témát?
 - Milyen tanulságokat vonhatunk le a témátokból az emberi jogok és az állampolgári felelősség tekintetében?
 - Hogyan segített a témád megérteni az antiszemitizmust – annak okait, hatásait és azt, hogy hogyan nyilvánult meg abban az időben?
 - Milyen összefüggéseket tudsz felismerni a holokauszt idején tapasztalt antiszemitizmus és a mai antiszemitizmus között?
- Bátorítsuk a diákokat, hogy készítsenek egy rövid, közös munkát (poszter, digitális diavetítés vagy írásos reflexió), amelyben összefoglalják és megosztják a tanultakat.

Kézikönyv: Tematikus útvonalak Megfigyelés

Csoporttéma: _____

Irányadó kérdések	Megfigyelések (Mit láttunk/ hallottunk)	Reflexiók (Mit gondoltunk/ éztünk)
Amit megfigyeltünk (tárgyak, történetek, helyszínek, fotók, dokumentumok)		
Ami hiányzott, eltűnt vagy kimaradt		
Ha a csoport összehasonlította a „régén és ma” fotókat, sorolja fel a legszembeütőbb változásokat		
Hogyan mutatta meg ez a téma az antiszemitizmus, a diszkrimináció vagy a méltóság elvesztésének hatását az akkori emberek életére?		
Milyen tanulságokat ad nekünk ez a téma a jelen számára – az antiszemitizmusról, az emberi jogokról vagy arról, hogyan az emberek egymással bánnak?		

További források

1. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége. (2011). *Emberi jogi oktatás a holokausz emlékhelyein az Európai Unióban: a gyakorlatok áttekintése*. Elérhető: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1790-FRA-2011-Holocaust-education-overview-practices_EN.pdf
2. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége. (2011). *Fedezzük fel a múltat a jövő érdekében: A történelmi helyszínek és múzeumok szerepe a holokausz-oktatásban és az emberi jogi oktatásban az EU-ban*. Elérhető: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1792-FRA-2011-Holocaust-Education-Summary-report_EN.pdf
3. Európai Emlékezet és Szolidaritás Hálózat (ENRS). (2024). *A diákok felkészítése egy emlékhely látogatására*. Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=q9Dw4O3CU3c>
4. Nemzetközi Holokausz Emlékezési Szövetség (2023). *A helyszínek védelméről szóló charta*. Elérhető: <https://holocaustremembrance.com/resources/ihra-charter-safeguarding-sites>

Szótár

Történelmi helyszínek

Olyan helyszínek, ahol a múltban jelentős események történtek. A holokauszt-oktatás kontextusában ide tartozhatnak a gettók, a deportálási helyek, a koncentrációs táborok, a kivégzési helyszínek, vagy azok az épületek, amelyek szerepet játszottak egyének vagy közösségek üldözésében.

Emlékhelyek

Olyan helyek, amelyeket kifejezetten a múltbeli atrocitások, köztük a holokauszt áldozatainak tiszteletére és emlékeztetésére őriznek vagy alakítottak ki. Ezek között nagy múzeumok és egykori táborok komplexumok, valamint kisebb méretű emlékművek, például közterületeken elhelyezett emléktáblák vagy szobrok is megtalálhatók.

Emberi jogi oktatás

Olyan oktatási megközelítés, amelynek célja az összes ember számára járó jogok és szabadságok megértésének, tiszteletben tartásának és érvényesítésének előmozdítása. Három egymással összefüggő dimenziót foglal magában:

- *Az emberi jogokról való tanulás* – az emberi jogi elvek, a történelem és a jogi keretek megismerése.
- *Tanulás az emberi jogokon keresztül* – olyan részvételi, tiszteletteljes és befogadó oktatási módszerek alkalmazása, amelyek tükrözik az emberi jogi értékeket.
- *Az emberi jogokért való tanulás* – az egyének felhatalmazása arra, hogy ezeket az értékeket a mindennapi életben alkalmazzák, és cselekedjenek mások jogainak és méltóságának védelme érdekében.

A demokratikus kultúrához szükséges kompetenciák⁴

Az Európa Tanács *demokratikus kultúrához szükséges kompetenciákra vonatkozó referenciakerete* (RFCDC) egy átfogó, 20 kompetenciából álló készletet határoz meg, amelyre a diákoknak szükségük van ahhoz, hogy hatékonyan részt vehessenek a demokratikus és interkulturális társadalmakban. Ezek a kompetenciák kiterjednek az értékekre, attitűdökre, készségekre, ismeretekre és a kritikai megértésre. Közéjük tartozik az empátia, a kritikai gondolkodás, a sokszínűség tisztelete és a polgári tudatosság – olyan kulcsfontosságú elemek, amelyek szorosan összhangban állnak a holokauszt- és emberi jogi oktatás céljaival.

A holokauszt torzítása

Bármely – szándékos vagy nem szándékos – kísérlet a holokauszt történelmi tényeinek mentegetőzésére, félreértelmezésére, bagatellizálására vagy manipulálására. A holokauszt-tagadással ellentétben a torzítás nem azt állítja, hogy a holokauszt nem történt meg, hanem inkább arra törekszik, hogy elhomályosítsa a valóságot, csökkentse a méreteit, másra hárítsa a felelősséget, vagy a jelentését más, nem kapcsolódó politikai, ideológiai vagy kereskedelmi célokra használja fel. Különböző formákban jelenhet meg: az áldozatok számának durva lekicsinyítésétől, a zsidók saját üldözésükért való hibáztatásától vagy a holokauszt pozitív eseményként való beállításától kezdve az államilag támogatott erőfeszítésekig, amelyek a holokauszt történelmének manipulálására, a holokauszthoz nem kapcsolódó események azzal való egyenlővé tételére vagy a bűncselekményekben bűnrészes egyének és intézmények dicsőítésére irányulnak. A holokauszt torzítása aláássa az áldozatok és a túlélők emlékét, gyengíti a közvélemény történelmi ismereteit, és táplálja a mai antiszemitizmust és a dezinformációt.

⁴ <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture/rfcdc-volumes>

The PDF version
of this publication
is freely downloadable
at www.tolinstitute.org

This publication was developed with Assistance from the
Conference on Jewish Material Claims Against Germany
Supported by the German Federal Ministry of Finance.

Federal Ministry
of Finance

